

РОЛЬ ОБСЛУГОВУЮЧИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ У БОРОТЬБІ З ТІНЬОВИМИ ДОХОДАМИ

Д. І. Дема, к. е. н., професор

Житомирський національний агроекологічний університет

Розглянуто діяльність обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів та їх роль у боротьбі з тіньовими доходами. Запропоновано надавати державну підтримку власникам особистих селянських господарств за вироблену продукцію, яка реалізована через обслуговуючі кооперативи. Вказано на необхідність законодавчого вирішення питання щодо сплати податку на додану вартість обслуговуючими сільськогосподарськими кооперативами.

Постановка проблеми. Реформування колективних сільськогосподарських підприємств створило умови розвитку приватного бізнесу на селі. Значна частина селян, одержавши в приватну власність земельні паї, спробували розпочати власну справу через створення фермерських господарств або особистих селянських господарств. Виробляючи значну частину сільськогосподарської продукції власники особистих селянських господарств не можуть самі вигідно її реалізувати. На цьому паразитують різного роду посередники, які скуповують сільськогосподарську продукцію за значно нижчими цінами, які складаються на ринку, мотивуючи це тим, що продукція є не якісною чи її мало. В цих умовах важливе місце можуть зайняти обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, які зможуть накопичувати товарні партії сільськогосподарської продукції та від імені селян продавати її на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження, пов'язані з сільськогосподарською кооперацією займають значне місце в аграрній економіці. Значний внесок в дослідження проблем кооперації зробили В. Зіновчук, М. Малік, Л. Молдаван, Ю. Лупенко, В. Жук, П. Березівський, Ф. Горбонос, М. Гриценко та ін. В їх дослідженнях розкрито історію становлення та економічну природу сільськогосподарської кооперації, обґрунтовано напрямки розвитку кооперативів, показано роль обслуговуючої кооперації. Разом з тим, незважаючи на наявність такого роду робіт, окремі питання потребують подальших досліджень. Зокрема, питання пов'язані з оподаткуванням доходів кооперативів, розробкою механізму надання державної допомоги власникам особистих селянських господарств, що реалізують сільськогосподарську продукцію через обслуговуючі кооперативи потребують подальших досліджень.

Мета і методика досліджень. Метою дослідження є відображення проблем, що виникають при реалізації продукції, виробленої в особистих селянських та фермерських господарствах і розкриття можливого механізму їх подолання. Вирішення зазначених проблем сприятиме зростанню доходів власників продукції та значно зменшить її тіньовий ринок. Методика дослідження ґрунтується на розкритті механізму залучення сільськогосподарської продукції, виробленої в особистих селянських та фермерських господарств в організований ринок та зменшенні її тіньової частки.

Виклад основного матеріалу. В аграрному секторі економіки України функціонують різноманітні організаційно-правові форми підприємств, зокрема фермерські господарства, товариства, агрофірми, агрохолдинги, спілки тощо. Поруч з ними працює 4,1 млн особистих селянських господарств, 20% із яких виробляють товарну продукцію та є потенційними фермерськими господарствами. В 2016 році вони виробили 43 % продукції сільського господарства, в тому числі 38,7% продукції рослинництва і 54,3% продукції тваринництва. ОСГ зайняті у виробництві більш трудомістких та менш рентабельних галузей і забезпечують значну частку у виробництві окремих видів продукції. Це 97,8% – картоплі, 85,9% – овочів, 90,0% – продовольчих баштанних культур, 81,6% – плодово-ягідних культур, 73,9% – молока, 35,9% – м'яса(в забійній вазі), 46,6% - яєць [4].

Значна частина виробленої сільськогосподарської продукції реалізується не самими виробниками, а посередниками, які формують тіньовий ринок аграрної продукції. В результаті цього держава не одержує значні надходження до бюджетів від тіньової реалізації сільськогосподарської продукції, виробленої ОСГ. В багатьох країнах світу проблему надлишків виробленої продукції в особистих селянських та фермерських господарствах вирішують шляхом її реалізації через обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи.

За підрахунками Союзу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України, орієнтовані втрати особистих селянських господарств в порівнянні закупівельних цін посередниками та кооперативами у 2011-2012 рр. сягнули 52,5 млрд грн [3]. Нині ці втрати набагато більші, особливо для держави. З однієї сторони, держава не може створити сприятливі умови для функціонування обслуговуючих кооперативів, а з іншої – в цьому зацікавлені виробники сільськогосподарської продукції, оскільки реалізуючи продукцію через посередників вони не сплачують податків. В якійсь мірі на вирішення цієї проблеми направлена чергова Програма розвитку сільськогосподарських кооперативів на 2013-2020 роки. Програмою

передбачено створення 5000 нових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та доведення реалізації продукції через обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи: молочної – не менше 40%, овочів, картоплі – 60%, фруктів – 50% зерна – 20%. Діяльність кооперативів повинна охопити 60% сільської місцевості та створити 1,6 млн робочих місць[3].

Досліджуючи розвиток обслуговуючої кооперації слід відмітити, що до цього часу, як зі сторони держави не створено сприятливих умов для її розвитку, так зі сторони її майбутніх членів немає бажання в об'єднанні зусиль на спільну діяльність. Це підтверджують дані про кількість обслуговуючих кооперативів в Україні. На 1 січня 2018 року в Україні зареєстровано 1125 обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, з яких реально здійснюють господарську діяльність 610.

Причин не активного створення ОСК наводиться багато. Тривалий час фактором такого стримування був прибутковий статус кооперативів. Наразі це питання вирішено, ОСК включено до неприбуткових організацій. На нашу думку, головна причина власників особистих селянських господарств та інших дрібних виробників сільськогосподарської продукції в не зацікавленості в створенні ОСК є їх небажання відкрито показувати доходи від реалізації продукції. Адже реалізація виробленої сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах через ОСК «засвітить» їх дохід та може вплинути на значну кількість соціальних виплат селянам.

З іншої сторони, дохід від реалізації продукції через ОСК селяни отримують з певним запізненням, в той же час дохід від реалізації продукції посередникам вони одержують в момент їх реалізації. Для зацікавлення власників ОСГ в створенні ОСК необхідно розробити механізм їх державної підтримки. В цьому випадку допомогу селянам слід пов'язати з кількістю реалізованої продукції через ОСК. Лише дані про кількість реалізованої сільськогосподарської продукції власниками ОСГ може слугувати інформацією для надання державної допомоги ОСГ. Види продукції, за яку буде надаватися державна допомога повинні визначатися не менш як на п'ятирічний період.

Вимагає вирішення низка проблем, пов'язаних з оподаткуванням ОСК. Зокрема, необхідно вирішити питання щодо податку на додану вартість. Нарахування податку на додану вартість при реалізації продукції через ОСК робить її дорожчою, а її власники втрачають зацікавленість в такій реалізації. Не нарахування податку на додану вартість на продукцію реалізовану ОСК стримує її покупців,

оскільки вони втрачають право на податковий кредит. Створення нових ОСК буде відігравати важливу роль у вирішенні такої соціальної проблеми, як збільшення зайнятості сільського населення, що в свою чергу сприятиме наповненню місцевих бюджетів завдяки податку на доходи фізичних осіб.

Висновки. Успішна реалізація цих завдань, незважаючи на те, що обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи мають статус неприбуткових організацій, може значно збільшити надходження податків до місцевих бюджетів, зокрема бюджетів об'єднань територіальних громад. Збільшення кількості ОСК можливе лише при розробці такої стратегії, яка зацікавила б власників ОСГ продавати продукцію лише через ОСК. З боку держави також повинна бути зацікавленість до створення ОСК через гарантовані закупівлі визначеної кількості певних видів продукції.

Список використаних джерел

1. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук.-2-е вид., доп. і перероб. – К.: Логос, 2001.-380 с.
2. Малік М. Й. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект: моногр. / [Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В.М. та ін..] К.: ННЦ ІАЕ, 2016. – 432с.
3. Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2013 – 2020 рр. URL : http://www.coop-union.org.ua/wp-content/uploads/ProgrammSOK_new_ver.pdf
4. Статистичні матеріали. URL: <http://ukrstat.gov.ua>